

Nr 16.

Utlåtande i anledning av väckt motion om viss ändring av bestämmelserna för val av lantbruksombud till hushållningssällskapen.

Tredje lagutskottet har behandlat en inom riksdagen väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 302 i andra kammaren av herrar *Lindström* och *Jonsson* i Strömsund.

I motionen föreslås, "att riksdagen måtte besluta uppdraga åt Kungl. Maj:t att utreda och i god tid före innevarande mandatsperiods utgång framlägga förslag om en smidigare och ur demokratisk synpunkt tillförlitligare metod att utse hushållningssällskapens lantbruksombud".

Över motionen har utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande av lantbruksstyrelsen. På begäran av utskottet har därjämte yttranden över motionen avgivits av Hushållningssällskapens förbund, Svenska landstingsförbundet och Svenska landskommunernas förbund.

Gällande bestämmelser m. m.

I 5 § kungörelsen den 10 juli 1947 (nr 394) med allmänna grunder för hushållningssällskaps organisation stadgas bland annat, att hushållningssällskaps beslutanderätt, i den mån den ej tillkommer sällskapetets förvaltningsutskott, utövas å hushållningssällskapetets sammanträden av valda ombud jämte förvaltningsutskottets ledamöter samt att ombuden, vilka benämnas lantbruksombud, väljes till antal och på sätt Kungl. Maj:t i särskild ordning bestämmer. Sådana bestämmelser meddelades första gången i kungörelsen den 5 december 1947 (nr 927) om val av lantbruksombud.

Innan dessa författningar rörande hushållningssällskapets organisation utfärdades, saknades så gott som helt av Kungl. Maj:t meddelade föreskrifter angående val av lantbruksombud. Valen skedde då i form av majoritetsval. Genom 1947 års kungörelse i detta ämne gjordes emellertid den proportionella valmetoden obligatorisk. Anledningen till denna övergång torde främst ha varit att man velat skapa möjligheter för minoriteter inom hushållningssällskapen att hävda sin uppfattning i sällskapets beslutande församlingar.

Val av ombud i enlighet med de i 1947 års kungörelse meddelade bestäm-

melserna ägde rum 1949. Från flera håll uttalades efter dessa val önskemål om ändring av valförfarandet, vilket ansågs alltför omständligt, tidskrävande och kostsamt. Frågan om en förenkling av valbestämmelserna bragtes även under riksdagens prövning genom att den upptogs i motionerna I: 70 och II: 71 vid 1950 års riksdag. Jordbruksutskottet hemställde i utlåtande 37/1950, att motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. Såsom skäl härför anförde utskottet, att, då bestämmelserna tillämpats endast vid ett val, det vore för tidigt att bilda sig någon uppfattning om vilka förenklingar som kunde genomföras utan att äventyra det syfte, man velat nå med 1947 års bestämmelser. Utskottet underströk i detta sammanhang, att det väsentliga vore, att olika meningsriktningar bland hushållningssällskapens medlemmar finge möjlighet att göra sig gällande. Riksdagen biföll utskottets hemställan. Efter framställning från Hushållningssällskapens förbund uppdrog Kungl. Maj:t emellertid åt 1950 års hushållningssällskapsutredning att överväga vilka förenklingar, som kunde genomföras i valförfarandet. Utredningen framlade förslag till sådana förenklingar i en den 19 november 1951 dagtecknad promemoria. På grundval av dessa förslag utfärdades *kungörelsen den 23 oktober 1952 (nr 674) om val av lantbruksombud*, vilken alltjämt är gällande. I denna kungörelse har de allmänna grundprinciperna i 1947 års kungörelse bibehållits men vissa förenklingar vidtagits avseende huvudsakligen kungörelseförfarandet, förfarandet vid upprättande och granskning av vallängd samt tiden för öppet-hållande av vallokal.

Valen skall alltså fortfarande ske enligt proportionell metod och även i övrigt i nära överensstämmelse med de regler, som anges i den kommunala val-lagen. Antalet lantbruksombud för varje hushållningssällskap fastställs för viss tid av Kungl. Maj:t med beaktande, att detta antal icke utan vägande skäl bör väsentligt avvika från antalet landstingsmän inom området. Hushållningssällskapet indelar sällskapets område i valkretsar och bestämmer huru många ombud, som skall utses för varje valkrets. Därvid skall iakttagas att antalet ej må understiga tre eller överstiga nio. För varje ombud skall väljas minst en suppleant. Valet gäller för en tid av fyra år. Valkrets skall omfatta ett eller flera områden för de hushållningssällskapen, vari hushållningssällskap är indelat. För att avstånden till vallokalerna icke skall bli alltför långa uppdelas de större valkretsarna i sin tur i valdistrikt. Det åligger hushållningssällskaps styrelse att utse valnämnd för varje valdistrikt inom gillet område. Rösträtt vid valen tillkommer envar ledamot av hushållningssällskapet, som vunnit inträde minst två månader före valet. Förvaltningsutskottet har att för varje valdistrikt upprätta röstlängd och skall därjämte ombesörja att kungörelser rörande valet utfärdas.

Sedan 1952 års kungörelse trätt i kraft har val av lantbruksombud förrättats en gång, nämligen under 1953. Nästa val skall äga rum 1957.

Motionen.

Motionärerna gör gällande, att valapparaten fortfarande är överdimensionerad och onödigt kostsam. De framhåller vidare, att de röstberättigade visat ringa intresse för att delta i valen, vilket medför risk för att företrädare för eventuella särintressen inom hushållningssällskapen kan få alltför stort inflytande på sällskapens verksamhet. Enligt motionärernas mening kunde det anförtros åt hushållningssällskapen att utse lantbruksombuden. För att stimulera sällskapens verksamhet borde det också övervägas att ändra mandattiden för ombuden till ett år, så att sällskapen varje år hade att välja ombud. Såsom ytterligare alternativ föreslås i motionen, att det skulle överlämnas åt landstingen eller kommunerna att utse ombuden.

Yttrandena.

Samtliga remissinstanser uttalar sig i avstyrkande riktning.

Efter att ha framhållit, att de nu gällande bestämmelserna om val av lantbruksombud tillämpats endast vid ett val och att det därför syntes vara för tidigt att bilda sig någon uppfattning om verkningarna av de genomförda ändringarna, anför *lantbruksstyrelsen* vidare:

På en punkt torde man dock redan nu kunna draga en bestämd slutsats, nämligen i fråga om kostnaderna för valet. Dessa har enligt vad styrelsen under hand erfarit från Hushållningssällskapens förbund sjunkit för samtliga hushållningssällskap från ca 60 600 kronor vid 1949 års val till 29 500 kronor vid 1953 års val, eller i medeltal per hushållningssällskap från 2 333 kronor till 1 136 kronor. Kostnadssänkningen hänför sig främst till de minskade utgifterna för kungörelser m. m., vilka utgjorde 1 420 kronor respektive 508 kronor i medeltal för varje sällskap.

Beträffande de synpunkter som anförts i motionen vill lantbruksstyrelsen inledningsvis erinra om att anledningen till att valsystelet år 1947 omlades främst torde ha varit önskemål att skapa garantier för ett fullt rättvist valförfarande. Styrelsen har också den uppfattningen att något ur demokratisk synpunkt mera tillförlitligt valsystelet än det nuvarande icke torde kunna erhållas, i varje fall synes det i nämnda avseende vara överlägset de valmetoder som motionärerna föreslagit.

Vad gäller förslaget att eventuellt låta landstingen eller storkommunerna förrätta val av ombud vill styrelsen framhålla, att eftersom sällskapen utgör självständiga organisationer, bör det även ankomma på sällskapens egna medlemmar att välja de personer som jämte förvaltningsutskottet skall utöva sällskapens beslutanderätt. En ändring i den riktning, som motionärerna ifrågasatt, skulle stå i direkt strid med innebörden av 1947 års riksdags beslut angående hushållningssällskapens ställning. Ej heller kan styrelsen biträda motionärernas förslag om ändring av mandattiden.

Vad som givit anledning till uppfattningen att det nuvarande systemet med proportionella val skulle vara onödigt omständligt eller eljest mindre lämpligt torde främst ha varit det förhållandet att det vid 1949 och 1953

års ombudsval i rätt stor utsträckning inträffat att endast en valsedel med gemensam gruppbezeichnung förekommit i varje valkrets. Det är naturligt att valdeltagandet blivit ganska ringa i dylika fall, där alltså enighet rått om vilka personer som borde bli lantbruksombud, och att det kunnat te sig överflödigt att i dylika fall sätta i gång hela den apparat, som ett val med huvudsaklig tillämpning av kommunala vallagens bestämmelser innebär. Styrelsen har även övervägt om det ej skulle vara möjligt att tillämpa ett enklare valförfarande i sådana fall, där det i förväg kunde konstateras, att enighet förelåg. Detta skulle exempelvis kunna ske på så sätt, att en viss tidpunkt skulle bestämmas och tillkännagivas, inom vilken kandidater till platserna som lantbruksombud skulle vara nominerade hos hushållnings-sällskapet. Om det vid utgången av denna tid visade sig att inom en viss valkrets icke nominerats fler kandidater än det antal ombud, som skulle tillsättas inom valkretsen, skulle något särskilt val icke behöva anordnas utan de nominerade kandidaterna skulle anses utsedda till lantbruksombud. Om åter antalet nominerade kandidater översteg antalet tillgängliga platser, skulle val givetvis förrättas. Ett dylikt förfaringsätt synes dock knappast ägnat att öka intresset för utseendet av lantbruksombuden. Härtill kommer att det skulle medföra en viss splittring i valförfarandet i dess helhet och att de besparingar, som skulle kunna göras genom detsamma, sannolikt skulle bli förhållandevis obetydliga. Lantbruksstyrelsen vill därför för sin del ej förorda den metod som nu antytts. Av skäl som tidigare angetts kan styrelsen ej heller förorda en återgång till majoritetsval.

Styrelsen får sålunda hemställa, att motionen ej måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I sitt yttrande upptar lantbruksstyrelsen — under hänvisning till föreskriften att antalet lantbruksombud icke utan vägande skäl bör väsentligt avvika från antalet landstingsmän — även fråga om ändring av antalet lantbruksombud samt uttalar härom:

Genom skilda beslut under år 1953 har Kungl. Maj:t fastställt antalet lantbruksombud för tiden 1 januari 1954—31 december 1957. Det totala antalet ombud för samtliga sällskap uppgår till 1 201. Som jämförelse kan nämnas att antalet landstingsmän i hela landet för åren 1951—54 uppgår till 1 212. Styrelsen vill även erinra att Kungl. Maj:t i proposition nr 71 till 1954 års riksdag föreslagit viss ändring i lagen den 20 juni 1924 (nr 349) om landsting. Beträffande beräkningen av antalet landstingsmän förordas sålunda en ändring, som kommer att medföra en ökning med ett mandat i varje valkrets. De nya reglerna avses skola tillämpas redan vid landstingsvalen innevarande år. Då antalet lantbruksombud såsom styrelsen framhållit redan fastställts av Kungl. Maj:t för tiden till och med utgången av år 1957 och val av ombud ägt rum för denna tid, blir frågan om eventuell ändring av antalet ombud tydligen aktuell först längre fram. Styrelsen vill emellertid redan nu framhålla att en ökning av antalet landstingsmän icke nödvändigtvis bör medföra en motsvarande höjning av antalet ombud. Av olika skäl — bland annat ekonomiska — får det tvärtom anses välbetänkt att antalet i fråga bibehålles i stort sett på nuvarande nivå. Någon ändring av texten i 2 § förenämnda kungörelse nr 674/1952 torde icke erfordras för detta ändamål.

Hushållningssällskapens förbund anför samma synpunkter som lantbruksstyrelsen i fråga om anledningen till det ringa valdeltagandet. Vidare påvisar förbundet under åberopande av en särskild sammanställning, att kostnaderna för valen åtskilligt begränsats genom de förenklingar, som vidtagits i bestämmelserna efter 1949 års val. Förbundet yttrar härefter följande.

Givetvis vore det önskvärt, om ytterligare förenklingar kunde vidtagas. I motionen har anvisats förslag på sådana. Vad först beträffar tanken på att överlåta valen på gillena må nämnas, att den lokala valorganisationen redan är uppbyggd på dessa. Emellertid är gillesområdena så varierande i fråga om storlek och ledamotsantal att ett helt överflyttande av valen å dessa skulle innebära, att den proportionella valmetoden på många håll ej skulle kunna tillämpas. Antalet ombud, som skulle väljas av varje gille, skulle således i många fall bli endast ett eller två. Denna väg är därför icke framkomlig, om icke gillesindelningen ändras. En sådan åtgärd anser sig förbundsstyrelsen av olika skäl dock icke kunna förorda.

Vidare ha motionärerna ansett, att det borde övervägas, om icke uppgiften att välja lantbruksombud skulle kunna överlåtas åt landstingen eller kommunerna. Gentemot detta förslag vill förbundsstyrelsen endast framhålla, att ett hushållningssällskap bör givetvis liksom andra organisationer äga att självt utse sin beslutande församling.

Som framgår av det föregående delar *Hushållningssällskapens förbunds styrelse* det i motionen framförda önskemålet om att ytterligare förenkla valen av lantbruksombud. Emellertid torde möjligheterna härtill nu vara skäligen små, därest man vill bibehålla den proportionella valmetoden. På grund härav kan förbundsstyrelsen icke biträda det i motionen framförda yrkandet.

Svenska landstingsförbundet och Svenska landskommunernas förbund anser i likhet med lantbruksstyrelsen att ytterligare erfarenheter bör avvakas, innan ändringar vidtages i ifrågavarande bestämmelser. De avvisar jämväl tanken på att landstingen eller kommunerna skulle utse lantbruksombuden.

Utskottet.

De detaljerade bestämmelser om förfarandet vid val av lantbruksombud, som utfärdades 1947 i samband med omorganisationen av hushållningssällskapen, innebar, att den proportionella valmetoden gjordes obligatorisk och att valförfarandet även i övrigt reglerades i nära överensstämmelse med de kommunala valen. Dessa bestämmelser medförde otvivelaktigt, att valproceduren blev mer omständlig och kostsam än tidigare. Då förslag till bestämmelserna förelades riksdagen, vilket första gången skedde 1944, framhölls emellertid i propositionen (172/1944) den väsentliga förbättring, som införandet av den proportionella valmetoden utgjorde, nämligen att minoriteter inom hushållningssällskapen härigenom finge möjlighet att hävda sin uppfattning. Riksdagen anslöt sig till denna mening såväl 1944, då endast ett

principbeslut i frågan fattades, som vid det slutliga ståndpunktstagandet 1947. Senast har såsom tidigare berörts jordbruksutskottet i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 37/1950 framhållit vikten av att olika meningsriktningar bland hushållningssällskapens medlemmar finge möjlighet att göra sig gällande.

Utskottet vill också understryka angelägenheten av att denna allmänna grundprincip för valen bevaras. Det torde med denna utgångspunkt icke vara lämpligt att, såsom i motionen II: 302 i första hand föreslås, överlåta åt hushållningssällskapen att utse lantbruksombuden, då det antal ombud som skulle komma att utses inom varje gillesområde i många fall skulle bli alltför litet för att medge tillämpning av proportionell valmetod. Det kunde måhända ifrågasättas, om icke efter den vid innevarande års riksdag beslutade ändringen i lagen den 20 juni 1924 (nr 349) om landsting, vilken ändring medför en ökning av antalet landstingsmän, läget i nu ifrågavarande avseende blivit ett annat. Enligt gällande bestämmelser bör nämligen såsom förut nämnts antalet lantbruksombud icke utan vägande skäl väsentligt avvika från antalet landstingsmän inom området. Lantbruksstyrelsen har visserligen i sitt yttrande framhållit, att en ökning av antalet landstingsmän icke nödvändigtvis bör medföra en motsvarande höjning av antalet ombud utan att det tvärtom av olika skäl finge anses välbetänkt att bibehålla sistnämnda antal vid i stort sett nuvarande nivå. Det synes utskottet dock önskvärt, att antalet lantbruksombud så nära som möjligt överensstämmer med antalet landstingsmän. Då emellertid nämnda ändring i lagen om landsting icke kommer att medföra större ökning än med ett mandat i varje valkrets, finner utskottet lagändringen icke vara av sådan betydelse, att den föranleder en annan bedömning av motionärernas förslag i ifrågavarande hänseende.

Den i motionen i andra hand anvisade möjligheten att uppdraga åt landstingen eller kommunerna att välja ombuden vill utskottet bestämt taga avstånd från. Det bör såsom i remissyttrandena framhållits icke ifrågakomma, att medlemmarnas ombud i hushållningssällskapens beslutande församlingar utses av andra än medlemmarna själva. I detta sammanhang bör uppmärksammas vad som påpekats från lantbruksstyrelsen och Hushållningssällskapens förbund om medlemmarnas ringa valdeltagande, nämligen att detta i allmänhet icke är ett utslag av bristande intresse utan beror på att i sådana fall enighet rått om vilka personer som skulle väljas till ombud.

De ändringar i valförfarandet, som infördes genom 1952 års kungörelse, innebar på flera punkter förenklingar och visade sig medföra avsevärd minskning av kostnaderna för valen. Det bör givetvis eftersträvas att förfarandet ytterligare förenklas i den mån så är möjligt utan att de förut berörda allmänna principerna för valen uppgives. Då de nu gällande bestäm-

melserna hittills tillämpats endast vid ett val, anser utskottet emellertid tillräckliga erfarenheter icke föreligga för att utgöra grundval för en förnyad utredning om möjligheterna till förenklingar.

Utskottet avstyrker alltså motionen.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion, nr II: 302, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 23 mars 1954.

På tredje lagutskottets vägnar:

HUGO OSVALD.

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Osvald, Albert Hermansson, Lindahl, Ivar Nilzon, Axel Jansson, Ebbe Ohlsson*, Herbert Hermansson och William Ohlsson;

från andra kammaren: herrar Johansson i Torp, Nyberg, Levin, Andersson i Ryggestad, Nilsson i Östersund, Jansson i Benestad och Östlund*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.